

je nužnost istodobnog uvažavanja različitosti i sličnosti među europskim zemljama. Uspriko različitosti, u Europi ipak prevladava necrkvenost, premda još ne toliko i nereligioznost. Društvene promjene govore o tome da je pretežit način europskoga života onaj koji obznanjuje dominantnost potrošačkoga i pluralističkoga stila života. Potrošnja i osobne preferencije svakako utječu na to na koji će se način pričati religiji i na koji će se način ona konzimirati. U tom je kontekstu naglasak na osobnom izboru, a ne na obvezi pripadanja određenoj religiji. Osoban izbor i potrošački mentalitet mijenjaju dominantan obrazac religioznosti, ali to ne mora neizbježno voditi smanjenju razine religioznosti. Imajući u vidu društvenu i religijsku promjenu, osnovno je pitanje koliko smo tu promjenu spremni i sposobni vidjeti u njezinoj složenosti, izvan jednostavne kvantitativne ocjene pada ili porasta religioznosti.

Ova vrijedna knjiga može biti izrazito zanimljiva znanstvenoj i stručnoj javnosti te posebno svim stručnjacima koji se bave religijom, napose u raspravi s obzirom na religijsku situaciju u Hrvatskoj u kontekstu njezina uključivanja u Europsku uniju.

Nela Gašpar

Ivan STOJKOVIĆ – Dubrovčanin (1392./95.–1443.), *Konkordancija nepromjenjivih dijelova Biblije. Šesnaest biblijskih hermeneutskih postavki*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2006., 124 str.

Potkraj 2006. godine u izdanju izdavačke kuće Kršćanska sadašnjost pojavilo se u otmjenoj opremi vrijedno djelo *Ivana Stojkovića*, hrvatskoga teologa iz 15.

st. podrijetlom iz Dubrovnika, pod naslovom *Konkordancija nepromjenjivih dijelova Biblije. Šesnaest biblijskih hermeneutskih postavki* (lat. naslov: *Concordantia partium sive dictionum indeclinabilium totius Bibliae (Prae)suppositiones generales de Sacra Scriptura. Sexdecim suppositiones hermeneuticae Bibliae*). Uz latinski tekst pridodan je paralelni prijevod na hrvatski što ga je načinio prof. dr. sc. Nikola Hohnjec koji je uz to napisao i *Uvodnu raspravu u Stojkovićevu biblijsku hermeneutiku*. Djelo također sadrži i studiju pod nazivom *Život i djelo Ivana Stojkovića* što ju je načinio akademik Franjo Šanjek. Obojica su profesori na Katoličkom bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu.

U svojoj studiji kao povijesno-kulturološko-političkom kontekstu za razumijevanje Stojkovićeve hermeneutike akademik F. Šanjek višedimenzionalno ocrta život i djelovanje Ivana Stojkovića u njegovu školovanju, sazrijevanju i probijanju na tadašnju europsko-kulturno-crkvenu pozornicu na kojoj je ambiciozni Dubrovčanin zaigrao neosporno značajnu ulogu. Rišući blistav put u školovanju i studiju mladoga Dubrovčanina, od rodnooga Dubrovnika preko Padove pa do poznatoga učilišta u Parizu, dr. Šanjek na temelju izvora prikazuje kako je u to vrijeme jedan Hrvat uspio steći ne samo solidno teološko znanje nego kako je svojom sposobnošću i natprosječnom inteligencijom postigao najviše tadašnje znanstveno obrazovne stupnjeve i visoka priznanja. Akademik Šanjek citira A. Tourona koji Stojkovića opisuje da je bio »sretan genij, pravedan, natprosječan, posjedujući sigurno pamćenje, živu i plodnu maštu, izuzetnu sposobnost izražavanja, a njegovo čelično zdravlje omogućavalo mu je i najotpornije poslove, tako da je mogao udovoljiti prirodnoj težnji da sve čita i proučava«. Posjedujući takve osobine mladi dominikanac po-

stiže u tri godine u Padovi stupanj magistra ili doktora »artium« da bi potom postigao doktorat na prestižnom Pariškom učilištu. Time mu je bilo omogućeno da svoju karijeru ostvaruje kao profesor, ali i kao čovjek izuzetne nadarenosti za komunikaciju i diplomatsko posredovanje i koordinaciju.

Sve je to pridonijelo da su mu se vrata na tadašnjoj europskoj pozornici počela širom otvarati. Iako još mlad, Stojković je imenovan u izaslanstvo za pripremanje sinode u Paviji već 1423. god. da bi potom također ušao u pripremu značajnoga sabora u Baselu (1431.–1438.). U pripremanju tog sabora na kojemu je jednu od glavnih uloga imao upravo Ivan Stojković izbila je na vidjelo svekolika dalekovidnost, ljudska i teološka širina toga dubrovačkog dominikanca. Stojković vidi veliku šansu da u tomu presudno važnom vremenu dođe do ponovnoga ujedinjavanja Istočne i Zapadne crkve i da se na taj način ujedinjeno kršćanstvo odupre sve većoj ekspanziji islama i Turske kao njegova širitelja »ognjem i mačem«. Vizija ovoga Dubrovčanina bila je ujedinjena Europa najprije u vjerskom, a onda i u kulturološko-političkom smislu.

U okvirima tih odrednica Stojković djeluje u pripremi sabora u Baselu. Na čelu izaslanstva za pregovore s Istočnjacima pošao je u Carigrad i uspostavio dobre odnose s tadašnjim carigradskim patrijarhom Josipom II. Uspjelo mu je uravnotežiti tekst za sazivanje ekumenskoga sabora u Baselu, uvjeriti carigradskog patrijarha da dođe na sabor na kojem je trebao sudjelovati i sam papa Eugen IV. Stojković je bio čvrsto uvjeren da u svojim nastojanjima uživa podršku pape, ali tomu nije bilo tako. Postojala je određena odbojnost prema takvom ekumenskom saboru čak i u glavi pape Eugena IV., što je u konačnici pridonijelo neuspjehu samoga sabora. Dok se Stojković trudio u Carigradu uvjeriti Istočnjake da dođu u Basel, dotle je pa-

pa Eugen IV. u Basel poslao drugu delegaciju koja je praktično bila protiv Stojkovićevih nastojanja. Akademik Šanjek zaključuje: »Hrvatski je teolog, naime, žrtva neznanja i predrasuda svoga vremena. Zapad je poslije 1054. izgubio smisao saborskoga zajedništva, koje se temeljilo na jedinstvu Istočne i Zapadne crkve, a u zajedništvu rimskoga pape i istočnih patrijarha.« Ipak, naglašava akademik Šanjek, »Stojković nije bio svjestan koliko se tadašnje europsko društvo mijenjalo u svojim korijenima. Novac, pravo stjecanja i raspolaganja novcem, postaju novom europskom društvu važniji od vjerskoga nauka. Kriza je društva sveopća, etička i religiozna, gospodarska i politička ... Renesansni pape oslanjaju se, nažalost, više na svoju državu negoli na koncil kao utjelovljenje crkvene kolegijalnosti, pa umjesto željene reforme dolazi reformacija, koja će u stoljeću poslije Stojkovića bitno izmijeniti religijsku kartu Europe.«

Papa Eugen IV. iskazao je veći strah za papinsku državu nego težnju za jedinstvom s Istočnim crkvama. Papa je sabor prenio u Ferraru, a zatim u Firenzu. Sabor pak u Baselu završen je tragično: na njemu je izabran protupapa Feliks V., a Stojković se unatoč zalaganju za jedinstvo sloomio upravo na tim nastojanjima, završivši izvan zajedništva s papom.

Akademik Šanjek na kraju prikazuje Stojkovićev rad kao bibliofila i humanista koji je skupljao vrijedne rukopise ili ih je pak dao prepisivati. Zanimljivo je da je Stojković pokazivao i određen interes za Muhameda i povijest islama jer je u to doba postojala apologetska potreba protiv nadiranja islama. Vlastitu knjižnicu s brojnim rukopisima i kodeksima darovao je baselskim dominikancima. Njegova knjižnica bila je bogata djelima s područja biblijskih znanosti i otačke literature što će u nadolazećem vremenu postati izvor i na-

dahnuće za rad mnogih europskih humanističkih učenjaka.

Dr. Nikola Hohnjec, profesor biblijskih znanosti na KBF-u Sveučilišta u Zagrebu, donio je *Uvodnu raspravu o Stojkovićevoj hermeneutici*, priredio prijevod latinskoga teksta na hrvatski te tako dao paralelan tekst hermeneutike toga dubrovačkog dominikanca. Dr. Hohnjec nastoji najprije razčistiti s osporavanim Stojkoviće-
vim autorstvom navedenoga djela.

Samo pak Stojkovićevo autorstvo postalo je upitno s različitim razloga tako da je djelo pripisivano i drugim autorima. Tomu su svakako pridonijeli mnogovrsni razlozi. Vjerojatno i to što se djelo nalazilo među saborskim dokumentima neslavnoga sabora u Baselu koje je priredio i izdao Ivan Dominik Mansi. Dr. Hohnjec se kritički osvrće na potencijalne autore tog djela. Za Erika Olaia, čije se tumačenje sačuvalo na Sveučilištu u Upsali, Hohnjec tvrdi da nema realnih izgleda da bi se moglo povjerovati u njegovo autorstvo. Pritom se oslanja i na dr. B. Dudu.

Drugi potencijalni autor, kojemu se pripisuje Stojkovićevo djelo, bio bi Ivan iz Segovije koji je također sudjelovao na saboru u Baselu. Dr. Hohnjec misli kako je ovaj problem složeniji jer se »Ivan Stojković brka i čak zamjenjuje s Ivanom iz Segovije«. Razlog za to Hohnjec vidi u sličnosti (iako ne istovjetnosti) naslova djela tih dvojice autora. U svezi s pitanjem autorstva Hohnjec ističe da »Stojkovićev cjelokupni opus dobrim dijelom još nije skupljen, istražen i valoriziran«. Stoga apelira na istraživanje Stojkoviće-
va cjelokupna djela koje bi također moglo pridonijeti razrješavanju zamršenoga pitanja autorstva. Stojkoviću je bilo osobito stalo do razvijanja »kreposti i kulture« pa zato predlaže osnivanje »generalnog studija« ili sveučilišta u Dubrovniku kao što je to bilo u Parizu. Bila je to dalekovidna ideja Ivana

Stojkovića. U tom kontekstu on predlaže ciklus predavanja iz Svetoga pisma »*modo vulgari, modo litterali*«, na narodnom, što će reći na hrvatskom jeziku.

I brojni drugi naponi na crkveno-političkom i teološko-znanstvenom području – naglašava Hohnjec – idu u prilog tvrdnji da je Stojković napisao *Konkordanciju*. Na crti takvih tvrdnji Hohnjec zaključuje: »Stojkovićevo naviještanje propovijedanjem, njegovi govori i pisana građa ne pokazuju samo biblijski kolorit nego trajno polazište, mnogobrojno argumentiranje i ugrađivanje, te označuju da je Stojković za ono vrijeme pravi *homo biblicus*, bibličar.« Kao takvo, Stojkovićevo je djelo utjecalo i na nova kulturna kretanja – ona humanizma i prosvjetiteljstva.

Nakon što je s dosta argumenata potvrdio Stojkovićevo autorstvo *Konkordancije* Hohnjec kratko donosi sadržaj Stojkovićeve hermeneutike. U uvodnom dijelu Stojković razjašnjava odnos Crkve i Duha Svetoga naglašavajući ulogu Duha u vođenju Crkve. Stvorivši tako širok okvir za svoje postavke ili pravila Stojković u prvim trima pravilima obrađuje upravo važnu postavku o Duhu Svetom kao autoru Pisma. U drugoj postavci govori o istinitosti Svetoga pisma dok u trećoj izriče nužnost Božje objave. Sljedećih pet pravila donose načela o različitim smislovima Svetoga pisma, a to je upravo zadatak hermeneutike. Deveta postavka otvara novo područje heuristike ili načina pronalazjenja zdravoga i pravoga smisla Svetoga pisma pri čemu naglašava da se tekstovi međusobno pojašnjaju. U sljedećoj postavci Stojković ulazi u polemiku s husitima navodeći sedam pravila *Postile* Nikole Liranskoga. Potom govori o potrebi istinskih tumača Svetoga pisma i pritom hvali oce kao pouzdane tumače. U četrnaestom pravilu ističe važnost originalnog teksta, ali i tekstualne kritike. U zadnjem, šesnaestom pravilu Stojković

ponovno naglašava ono što je već rekao u prvome: Crkva odlučuje o autentičnosti biblijskih knjiga kao i o načinu na koji ih treba tumačiti. Crkva to može jer u njoj djeluje Duh Sveti koji je pravi autor Svetoga pisma.

Iz svega proizlazi da je Ivan Stojković po ovoj svojoj knjizi *Konkordancija nepromjenjivih dijelova Biblije. Šesnaest biblijskih hermeneutskih postavki* postao pretečom suvremene biblijske hermeneutike i uopće pretečom koji je upozorio na važnost shvaćanja i tumačenja Svetoga pisma. Mogli bismo reći čak i više: Ukoliko je danas hermeneutika jedna od osnovnih filozofskih grana, a jest, onda možemo reći da je i u tom smislu Stojković blizak duhu ovoga vremena. Svojim nastojanjem za zbližavanjem Katoličke i Istočnih crkava Stojković je također preteča ekumenizma kakvog ga je najavio i započeo Drugi vatikanski sabor. Za svoje vrijeme Stojković je bio nedvojbeno u mnogostrukom pogledu čovjek vizije koja se nažalost slomila na krutoj realnosti onih koje vizija ne zanima ili je ne razumiju. Ipak ta vizija nije nestala sa Stojkovićevom smrću nego je nastavila živjeti i našla je potvrdu u suvremenoj afirmaciji hermeneutike u biblijskim znanostima i u filozofiji, kao i u oživljavanju dijaloga i ekumenizma na Drugom vaticanskom saboru.

Na kraju treba reći da djelo zasluži pohvalu zbog nekoliko već gore spomenutih razloga. Na njegovu projektu radili su povjesnik i bibličar i na taj način pokazali kako može biti plodna suradnja među različitim strukama. Našoj kulturnoj i teološko-crkvenoj javnosti omogućen je uvid u život i važno djelo jednoga našega sunarodnjaka koji je tadašnjoj europskoj javnosti postao poznat po svojim ekumenskim stavovima i po svojim znanstvenim nastojanjima. Ukoliko je »sjećanje«, »memoria« osnovni hermeneutski princip za shva-

ćanje biblijskoga Boga i njegova djelovanja u povijesti kao i za shvaćanje vremena u njegovu eshatološko-apokaliptičkom obilježju – kako to ističe poznati katolički teolog Johann Baptist Metz – onda je i ovo »sjećanje« na Ivana Stojkovića i njegovu hermeneutiku važan prinos ne samo za nacionalnu kulturu, nego i znatno šire.

Božo Lujčić

Nasilje nad ženama.

Teološko-pastoralni izazov, Franjevački institut za kulturu mira, Split, 2006., 296 str.

Zbornik radova *Nasilje nad ženama. Teološko-pastoralni izazov*, u izdanju Franjevačkoga instituta za kulturu mira iz Splita, kao 7. knjiga u nizu »Biblioteke« *CROPAX*, kako već sam naslov kaže, donosi rezultate istraživanja jednog od najintrigantnijih i istodobno najpodmuklijih i najzamršenijih fenomena ljudske povijesti, pa tako i današnjice – nasilja nad ženama. Podnaslov Zbornika otkriva polazište ovih istraživanja. Ono je uglavnom teološko. Nasilje nad ženama u Zborniku se promatra kao izazov. Dakako, u smislu pastoralnog izazova. Ta činjenica uvjetuje spoznaju da Crkva, u čijem izvornom poslanju je upisano specifično pastoralno djelovanje, tek treba širom otvoriti oči pred osobnim, društvenim i strukturalnim zlom nasilja nad ženama posebno i obiteljskoga nasilja općenito.

U Zborniku iz jednoga u drugi doprinos vrcaju osude nasilja nad ženama, pljušte kritike i zabrinutosti radi nasilja nad ženama, a ništa manje autori ne nastoje istražiti uzroke nasilja i ponuditi prikladna rješenja. Sve se to odvija u svjetlu konkretnoga polazišta individualnoga autora/ice. U